

1-2022

SvaleneVaare.com

Overvåkning og fasadejustering av hekkelokaliteter for sandsvale i Heim kommune 2022

Jørulf Vullum

Overvåkning og fasadejustering av hekkelokaliteter for sandsvale i Heim kommune 2022

Jørulf Vullum

Noen ganger er det mest hensiktsmessig å justere sandfasaden med håndredskap.

© Jørulf Vullum

E-post: SvaleneVaare@gmail.com

www.SvaleneVaare.com

Publikasjonstype: Elektronisk dokument

Framsidedbilder: Gravemaskin er et effektivt redskap ved justering av sandfasader. Øverst: Svineryggen, nederst: Åneset

Bilder/foto: Hvis ikke annet er oppgitt; ©Jørulf Vullum

Anbefalt referanse: Vullum, J. 2022. Overvåkning og fasadejustering av hekkelokaliteter for sandsvale i Heim kommune 2022. Svalene Våre 2022.

Innhold

Sammendrag	4
Innledning.....	5
Sandsvale.....	5
Bjørkligruva.....	6
Pallhaugan	6
Svineryggen	7
Åneset.....	7
Metode.....	8
Resultat.....	9
Bjørkligruva.....	9
Pallhaugan	9
Svineryggen	10
Åneset.....	11
Anbefalt oppfølging.....	12
Bjørkligruva.....	12
Pallhaugan	13
Svineryggen	13
Åneset.....	13
Litteratur.....	14

Sammendrag

Sandsvala er en av flere arter som opplever en tydelig nedgang i bestanden. En medvirkende årsak til dette virker å være redusert tilgang til egnede hekkel plasser.

En kartlegging av sandsvalelokaliteter i Hemne kommune i 2019 viser hvor man mest effektivt kan sette i verk tiltak for fortsatt å kunne tilfredsstille sandsvalenes krav til gode hekkel plasser. Fire av disse sandsvalelokalitetene ble fulgt opp i 2022; Bjørkligruva, Pallhaugan, Svineryggen og Åneset. To av disse hadde et særlig stort behov for å bli åpnet opp, samt øke arealet med loddrette sandfasader. Dette var de lite brukte masseuttakene ved Svineryggen og Åneset øst i kommunen.

Med økonomisk bidrag fra BirdLife Trøndelag leide BirdLife Hemne lokallag inn en entreprenør for å hjelpe til med å justere sandfasaden på to kjente og tidligere gode sandsvalelokaliteter nær Kyrksæterøra.

Ved Svineryggen hekket det i år ca. like mange par sandsvaler som i fjor, mens det ved Åneset ikke ble observert noen sandsvaler i 2022.

Hvis de utbedrede lokalitetene vedlikeholdes i årene framover, antas det at dette kan være positivt for den lokale sandsvalebestanden. Det anbefales i tillegg å gjennomføre hekkeforbedrende tiltak i sandtaket ved Pallhaugan.

Innledning

Sandsvale

Sandsvale (*Riparia riparia*) er en kolonihekker som er avhengig av tilnærmet loddrette sandskjæringer for å grave ut reirganger og hekkekammer (Figur 1). Slike lokaliteter finnes i dag hovedsakelig i utraste elvekanter, sandtak og veiskjæringer, men de kan også hekke i torvtak og murer (Stokke et al. 2021.) En naturlig risiko i sandsvalenes hekkeaktivitet er små og større utrasinger i sandfasaden. Jo lenger reirgang de graver, dess mindre er sjansen for at selve reiret også tas av eventuelt ras (Randby 2018). Arten er en trekkfugl, og de fleste overvintrer i Afrika.

Figur 1. Sandsvale i reiråpning

Sandsvala er plassert i kategorien sårbar (VU) i artsdatabankens rødliste for arter 2021 (Stokke et al 2021). En landsomfattende kartlegging i 2010 indikerte en bestandsnedgang på 50% i løpet av 20 år, og den norske bestanden ble i 2015 antatt å være i området 10 000 – 15 000 par (Aarvak et al. 2012, Tabell 47).

Også i Heim kommune virker det til å ha blitt færre sandsvaler de senere årene (egne obs.). Grunnen til dette er trolig sammensatt, men en medvirkende årsak på lokalt plan virker å være redusert tilgang på attraktive og trygge hekkeplasser (egne obs.).

I rapporten «Sandsvala i Hemne -Har den ei framtid?» (Vullum 2019) ble alle hekkeplasser i daværende Hemne kommune kartlagt, både tidligere kjente, og de som da var i bruk av sandsvalene. Det ble da, ut fra feltregistreringene, framstilt en oversikt over hvilke lokaliteter som med menneskelig innsats potensielt kan ivaretas som hekkeplasser for sandsvaler. Fire av disse lokalitetene er fulgt opp i denne rapporten; Bjørkligruva, Pallhaugan, Svineryggen og Åneset (se Figur 2). Ved Svineryggen og Åneset ble det før hekkesesongen 2022 gjennomført hekkeforbedrende tiltak i form av sandfasadejustering på lokalitetene.

Jobben ble utført med økonomisk støtte fra BirdLife Trøndelag. Ved å forbedre disse to hekkelokalitetene ønsker BirdLife Hemne lokallag å opprettholde og utvikle to tidligere store og lokalt viktige sandsvalekolonier.

Figur 2. Oversiktskart over lokaliteter som nevnes i denne rapporten.

Innfelt: oversiktskart Midt-Norge. Kartgrunnlag: Norgeskart

Bjørkligruva

Denne lokaliteten ligger inntil jordbrukslandskap ved fjorden nord for Kyrksæterøra (Figur2). Dette er et privat masseuttak som i mange år har huset en sandsvalekoloni på ca. 20-50 par (Vullum 2019). Her har det vært mye graveaktivitet i lokaliteten, særlig i løpet av 2021, da mye av jordlaget over sandskjæringene ble fjernet. I Vullum (2019) ble denne lokaliteten anslått som middels egnet for gjennomføring av hekkeforbedrende tiltak.

Pallhaugan

Denne sandskjæringa ligger i skogen, nært jordbrukslandskapet ved Selnes øst for Kyrksæterøra (Figur2). Sanduttaket herfra virker å variere mye fra år til år. Sandkvaliteten virker å være godt egnet for sandsvaler. Gjennom mange år har dette private masseuttaket huset en av områdets største sandsvalekolonier. I 2019 var bestandsanslaget på over 50 par sandsvaler (Vullum 2019). Vullum (2019) fastslår også at Pallhaugan er godt egnet for å opprettholde en stor sandsvalekoloni ved gjennomføring av hekkeforbedrende tiltak.

Svineryggen

Svineryggen er lokalisert like vest for Kyrksæterøra (Figur 2). For 10-15 år siden huset dette grustaket en av Hemnes største sandsvalelokaliteter, men ettersom grustaket ikke lenger er i drift har sandfasadene flatet ut og blitt mindre attraktiv som hekkeplass (Vullum 2019). Dette sandtaket brukes i dag som deponi for rene masser og vil etter hvert bli fylt helt igjen.

I årene 2017-2019 ble det ikke registrert en eneste hekking i lokaliteten på Svineryggen (egen obs.). For et par år siden tok grunneier ut noe sand i dette grustaket på en slik måte at masser raste ut, og igjen lagde et lite parti med loddrett fasade. Ca. 10 reirhull ble observert i 2021 på denne lokaliteten (egne obs.). Ifølge Vullum (2019) har denne lokaliteten stort potensiale ved tilrettelegging for sandsvale, og kan over tid trolig huse en større bestand såfremt sandfasaden vedlikeholdes.

Åneset

En fjerde lokalitet som, ifølge Vullum (2019), har et godt potensial for å huse sandsvale over tid er det private masseuttaket på Åneset ved Hollasetra øst for Kyrksæterøra (Figur 2). I rapporten står følgende om denne lokaliteten:

«Som følge av uttak av mye sandmasser i forbindelse med husbygging i 2013 ble dette en veldig bra lokalitet med fin sand og fine fasader. Etter hekkesesongen i 2014 ble det telt ca. 70 reirhull i dette massetaket.»

Det har kun vært et lite uttak av sand herfra de siste årene.

Metode

Viktige momenter som var med i vurderingene før og under arbeidet var:

- Utbedringstidspunkt
- Høyden på den ferdigjusterte sandfasaden
- Vegetasjon både over og foran sandfasaden
- Fasthet i massene man skal grave i

Utbedring av begge lokalitetene ble gjennomført før sandsvalenes ankomst etter vårtrekket.

Før gravearbeidet (Figur 3) ble det, der det var behov, fjernet litt skog i framkant av sandskjæringene.

Tung vegetasjon (trær) helt utpå øvre kant av sandskjæringene ble også fjernet der slikt fantes.

Figur 1. Med gravemaskin blir arbeidet effektivt. Den gjør det også enklere å få til tilstrekkelig høyde på fasaden.

Justering av sandfasadene ble utført ved hjelp av gravemaskin som effektivt gravde bort utraste masser nedenfor sandskjæringene, samtidig som det ble gravd og justert på selve sandfasaden slik at denne ble tilnærmet loddrett. En del overhengende torv ble også fjernet, der dette forekom, for å øke tilgjengelig hekkeareal i øvre deler av skjæringa.

Gjennom hekkesesongen ble alle lokalitetene besøkt flere ganger for å registrere ev. sandsvaleaktivitet.

Resultat

Bjørkligruva

I Bjørkligruva (Figur 4) var det ingen registrert hekking i 2022, kun 2 mulig påbegynte reirhull, selv om det var aktivitet i lufta med et 10-talls sandsvale som inspiserte sandskjæringene i sandtaket den 24/5-22. Det virker likevel å være flere egnede steder for sandsvale å grave nye reirganger i de nåværende sandskjæringene.

Figur 2. Bjørkligruva virker å være klargjort for å ta ut mye sand. Mye av topplaget er gravd vekk, og en del av de loddrette fasadene har rast ganske mye.

Pallhaugan

Ved Pallhaugan ved Selnes (Figur 5), ble det i 2022 anslått å være kun 5-10 hekkende par. Naturlige utrasinger har ført til at de fleste loddrette partiene har blitt lavere enn før.

Figur 3. Uten snarlig skogrydding vil trærne om få år skjule hekkefasaden ved Pallhaugan.

Svineryggen

Før fasadejusteringa var det nesten ingen loddrette deler igjen på lokaliteten (Figur 6), men det ble likevel registrert 8 gamle reirhull i denne delen.

I forbindelse med gjenfyllinga av lokaliteten har driver av deponiet utplassert en gravemaskin på stedet. Denne ble brukt til å justere sandfasaden. Arbeidet her ble gjennomført 2/5-22. Det var ikke behov for skogrydding, verken foran eller over sandfasaden. Det var heller ikke behov for å fjerne overhengende torv, da jord-/topplaget har blitt fjernet tidligere, mens sandtaket var i drift.

Med stor gravemaskin gikk gravearbeidet raskt, og den ferdig justerte sandskjæringa ble ca. 5-6 m høy og ca. 25 m lang (Figur 7).

Det ble observert ca. 20 gamle og nye reirhull, og estimert at mellom 5 og 10 par sandsvale hekket her i 2022.

Figur 4. Fasaden ved Svineryggen før justering

Figur 5. Fasaden ved Svineryggen etter justering

Åneset

Arbeidet ble utført 6/5-22. Ved oppstart ble det registrert 3 eldre reirhull i sandfasaden. Det er uvisst om disse er fra 2021 eller om de er enda eldre. Store groper i sandfasaden ved tidligere besøk tyder på at rev tidvis har kommet seg opp og prøvd å grave ut reir her (egne obs.). Mye overhengende torv skjulte deler av den eksisterende sandfasaden (Figur 8).

Sandtaket hadde begynt å gro igjen, så her ble det først ryddet bort skog i framkant av sandskjæringa for å åpne opp. På kanten oppå skjæringa ble det også tatt bort noe skog. Trærne på kanten hadde til dels skader i rota og dårlig feste.

Fasadejusteringa her ble utført med ei litt mindre gravemaskin enn på Svineryggen. På noen få timer ble fasaden utvidet til å bli ca. 4-5 m høy og nesten 15 m lang (Figur 9).

Lokaliteten ble besøkt 4 ganger i perioden juni-august uten tegn til sandsvaleaktivitet. Ingenting tyder på at det har vært sandsvaler innom her i løpet av sommeren 2022.

Figur 6. Fasaden ved Åneset før justering, overhengende torv dekker for deler av sandskjæringa.

Figur 7. Fasaden ved Åneset etter justering.

Anbefalt oppfølging

Det er ikke gjort grundige undersøkelser av sandsvalebestanden i Heim kommune (østlige deler) siden 2019 (Vullum 2019). Det kan virke som at den lokale sandsvalebestanden i ettertid har opplevd en betydelig reduksjon, særlig i de to koloniene som i 2019 var de største i det kartlagte området; Bjørkligruva og Pallhaugan. Den økte tilgangen til nye hekkeområder som følge av de gjennomførte tiltakene i 2022 kan derfor være viktig for den lokale sandsvalebestanden.

Med tanke på at to store og lokalt viktige sandsvalekolonier kan virke å være «på vei ut» som hekkelokaliteter for sandsvale, er det positivt at to kjente gode, lokale hekkelokaliteter nå er blitt tilgjengeliggjort for sandsvale. Målet med de utførte tiltakene er at de aktuelle lokalitetene skal kunne huse store, gode og trygge sandsvalekolonier i lang tid framover.

Såfremt de to utbedrede lokalitetene vedlikeholdes i årene som kommer, er det grunn til å tro at sandsvaleene etter hvert vil reetablere seg ved Åneset, og at begge koloniene vil kunne utvikle seg til store, hardføre hekkekolonier. Store hekkekolonier vil trolig kunne bidra til at andre nærliggende lokaliteter klarer å opprettholde sine kolonier ved at individer trekker ut fra de store koloniene og bidrar til kolonisering av mindre lokaliteter i nærområdet.

Uten videre oppfølging vil de utbedrede lokalitetene etter noen år forringes av naturlige årsaker. Sand raser hele tiden ut og vil til slutt erodere bort de fleste loddrette arealer. Skog og annen vegetasjon kan på få år dekke til et godt sandsvalehabitat.

Det anbefales at de to utbedrede lokalitetene følges opp med jevnlig registreringer av hekkeaktivitet for å kartlegge effekten av tiltakene, samt at nødvendige fysiske tiltak iverksettes for å opprettholde disse lokalitetene som godt egnede hekkeplasser for sandsvale i årene framover.

Bjørkligruva

Manglende torv oppå sandskjæringer medfører økt sannsynlighet for utrasinger i sandfasadene på det aktuelle stedet. Perioder med mye regn og fuktighet i bakken gjør gjerne sandholdige masser ekstra ustabile.

Med den graveaktiviteten det ser ut til at det legges opp til i Bjørkligruva er det trolig ingen fysiske hekkeforbedrende tiltak som vil ha større nytteverdi for sandsvaleene enn et kunnskapsbasert uttak av sandmasser på lokaliteten. Graveaktiviteten i seg selv kan være nok til at sandsvaleer reetablerer seg på denne lokaliteten. Formidling av informasjon og kunnskap til eier og/eller driver er trolig det mest aktuelle tiltaket for tilrettelegging for sandsvale her.

Pallhaugan

Sandsvaler graver gjerne gangene sine under overhengende torv (egne obs.). For mye overhengende vegetasjon/torv kan derimot dekke til gode reirplasser og gjøre dem utilgjengelige for sandsvalene, og på det viset redusere det faktiske arealet som egner seg for utgraving av reirganger (jf. Figur 8). Stor tung torv og store trær kan også løsne naturlig og dra med seg deler av topplaget/torva som ligger over sandfasaden. Dette kan medføre at reir i eller like under torva blir ødelagt. Tung overhengende torv bør derfor beskjæres like utenfor kanten/sandfasaden. Av samme grunn bør også tung vegetasjon (trær) som står utpå kanten over hekkefasaden fjernes.

Ved fasadejustering bør man sørge for å få nok høyde på den ferdige sandfasaden til å hindre at rev og andre ikke-flygende predatorer klarer å få tilgang til reirgangene. I en loddrett sandfasade uten fotfeste for predatorer vurderes gjerne 3 meter å være minimumshøyde hvis sandsvalene antas å ville grave ut reirgangene i den øverste delen (Sondell, Ukjent år). Mer høyde gjør gjerne lokaliteten mer predatorsikker, men samtidig mer utsatt for utrasinger. Her bør man fortløpende gjøre en vurdering av stabiliteten til sandmassene det graves i.

Den delen av denne lokaliteten som sandsvalene har benytta de siste årene gror trolig snart igjen hvis ikke tiltak iverksettes for å åpne området i framkant. Det anbefales at skogen foran den østvendte delen av sandfasaden fjernes, og at sandfasadejustering utføres i denne delen av lokaliteten allerede før neste hekkesesong. Store og tunge trær oppå kanten bør også vurderes fjernet, særlig hvis rotsystemet er avdekket ut mot kanten av sandskjæringa.

Svineryggen

Anbefalinger for denne lokaliteten er jevnlig tilsyn og vedlikehold i form av å opprettholde egnet sandfasade, samt rydde skog for å hindre gjengroing.

Det samarbeides med driver og entreprenør Witsø Maskin om hvordan gjenfyllinga av lokaliteten skal gjennomføres med tanke på å bevare lokaliteten som hekkeplass for sandsvaler lengst mulig mens utfylling pågår. Man bør også begynne å jobbe med planer for hvordan denne kolonien skal ivaretas etter at gjenfyllinga av lokaliteten er fullført.

Åneset

Også her anbefales jevnlig tilsyn og vedlikehold for å opprettholde sandfasaden, samt hindre gjengroing.

Avspilling av lyd for å lokke sandsvaler til nye lokaliteter er noe som i svært liten grad har vært prøvd ut. Lokaliteten på Åneset anses som velegnet til å være med i et forsøksprosjekt for å finne ut om slike hjelpetiltak kan ha en effekt på å tiltrekke seg sandsvaler.

Litteratur

Aarvak, T., Ranke, P.S. & Øien, I.J. 2012. Sandsvalebestanden er i fritt fall. Vår Fuglefauna 35: 170-178

Randby, G. B. (Manus, foto kommentar og regi). (2018). Der elva skaper nytt land (sesong 1, episode 2). Dale, T. (redaktør) Magiske Glomma. NRK/natur

Sondell, J. Ukjent år. Backsvalor i grustag och bergtäkter - råd och tips för fåglarnas skötsel. Mälaröarnas Ornitologiska Förening.

Stokke B.G., Dale S., Jacobsen K.-O., Lislevand T., Solvang R. og Strøm H. (24.11.2021). Fugler: Vurdering av sandsvale Riparia riparia for Norge. Rødlista for arter 2021. Artsdatabanken. <https://www.artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021/20346>

Vullum, J. 2019. Sandsvala i Hemne -Har den ei framtid?. Svalene Våre 3-2019.